

НАСЛІДУВАННЯ АНТИЧНИХ ФОРМ У ПОЕЗІЇ МІХАЯ ЕМІНЕСКУ

Висвітлюється використання в поетичній творчості М. Емінеску різноманітних віршових форм. Зокрема, такого цікавого сегмента його ритміки, як імітація античних форм гекзаметра, який М. Емінеску передав силабо-тонічними версами, логаета, асклепіадової, алкеєвої та сапфічної строфи.

Ключові слова: Міхай Емінеску, гекзаметр, пентаметр, адоній, логает, перша асклепіадова строфа, алкеєва строфа, сапфічна строфа.

Серед імен, які представляють румунську літературу, ім'я Міхая Емінеску – найславніше. Він, за твердженнями Ж. Келинеску, є „винятковим поетом”. Його геній проявився і в поезії, і в прозі, і в драматургії, і в публіцистиці. Але насамперед М. Емінеску постає великим поетом, останнім румунським і європейським романтиком.

Віршовані твори М. Емінеску були об'єктом дослідження багатьох літературознавців. Не бракує праць щодо віршованої форми його творів (А. Богдан [4], Д. Каракостя [6], А. Філіпіде [12], Г. Ібреяну [11], Л. Галді [8], О. та Є. Берка [3], Г. Тохеняну [13], І. Калоте [5], Л. Куруч [7], А. Войка [14, 15]). Однак віршування М. Емінеску вивчено все ще недостатньо, дослідників його версифікації чекає ще чимало відкриттів.

У своїй поетичній творчості М. Емінеску апробував різноманітні віршові форми. Одним з цікавих сегментів його ритміки є імітація античних форм. Вважаємо, що до наслідування античних ритмів автора спонукала поезія Горація, який був улюбленим латинським поетом Емінеску. В спогадах його друга Стефанеллі часів навчання у Відні, Емінеску часто декламував оди

*Spune-ne, muză divină, de mult iscusitul bărbat, ce
Lung rătăci după ce-au dărâmat Troada cea sfântă.
Multe cetăți de oameni văzu și datini deprinse,
Multe-n inima lui supărări pe mare avut-au...* [9, с. 470].

Л. Куруч пропонує таку схему для перших двох рядків:

100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 10
100 | 100 | 100 | 11 | 100 | 10 [7, с. 217].

За спостереженнями віршознавця, в другому рядку поет замість четвертої стопи дактиля вживає спондей. Тоді виходить, що слово „dărâmat”, за схемою Л. Куруча, має наголошеність 011, де перший склад став одиницею третьої

Горація, а рукописні матеріали (надруковані лише в ХХ столітті) підтверджують прагнення поета відтворити античні метри сучасним силабо-тонічним віршем. Таким чином, відштовхуючись від античних форм, поет намагався пристосувати до специфіки румунської версифікації деякі розміри і строфи античної культури.

В його поетичній творчості є перекладні й оригінальні твори з ритмом гекзаметра, який М. Емінеску спробував відтворити силабо-тонічними версами. Подібна будова характерна для перекладів фрагментів „З Іліади”, „З Одиссеї” Гомера, послання „До Булаціуса” Горація та оригінальних творів „Міфологічне”, „Якщо перейдеш річку Селени”, „Уривок з Одиссеї”.

Гекзаметр вважався розміром героїчного епосу. Його структуру описав російський віршознавець М. Гаспаров, який зауважив, що в „античній термінології це 6-стопний дактиль 100, кожна стопа якого може бути змінена рівнодольним їй спондеєм 11. Виходить така форма: 1001001 || 0101001001X” [1, с. 71]. Віршознавець додає, що останній склад довільний і є знаком закінчення рядка, п'ята стопа має залишатися дактилічною, щоб служити сигналом закінчення, а цезура має бути чоловічою або жіночою і знаходитися всередині третьої стопи.

Емінеску укладає гекзаметр силабо-тонічними рядками, де замість довгого вживає наголошений склад, а замість короткого – ненаголошений. Звучить силабо-тонічний гекзаметр Емінеску в перекладі „З Одиссеї” Гомера так:

стопи дактиля, а другий і третій наголошені склади творять спондей. Це суперечить природі румунської мови, тому що в ній не допускаються два наголоси в одному слові.

Ми пропонуємо іншу ритмічну схему фрагмента:

100 | 100 | 10||0 | 100 | 100 | 10
100 | 100 | 1||00 | 10 | 100 | 10
100 | 10 | 10||0 | 10 | 100 | 10
10 | 100 | 1||00 | 10 | 100 | 10

Як бачимо, тільки перший рядок відповідає „ідеальній” структурі гекзаметра. В інших версах фіксуємо одну або дві стопи хорей замість дактиля. Це пояснюється тим, що розмір оригіналу був нерівноскладовим, тобто він складався зі стоп спондею та стоп дактилів. Тому в румунському перекладі М. Емінеску передав нерівноскладовість оригіналу, замінюючи античні 3-складові дактилі на 3-складовими, а античні 2-складові спондеї на 2-складові хорей. Місце цезури – як в оригіналі: у

*Da! Din porțile mândre de munte, din stânci arcuite,
Iese-uraganul bătrân, mânănd pe lungi umeri de nourii
Caii fulgerători și carul ce-n fuga lui tună.
Barba lui flutură-n vânturi ca negura cea argintie,
Părul umflat e de vânt, și prin el colțuroasa coroană...* [9, с. 238]

⊥||⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥||⊥ | ⊥⊥ | ⊥
⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥||⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥
⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥||⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥
⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥||⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥
⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥||⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥

За наведеною схемою тільки останні два рядка фрагмента відповідають протоструктурі, в інших версах поет вдало поєднав стопи хорей зі стопами ямба і створив оригінальну ритмічну структуру, яка не поступається античному зразкові.

Da! Din porțile mândre de munte, din stânci arcuite... [7, с. 217]

⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥

За схемою, допоміжне слово „Din” наголошене. В даному випадку можна допустити таку поетичну вольність поета. На жаль, Л. Куруч не подав ритмічної схеми інших рядків.

Вважаємо, що в будові своїх гекзаметрів, М. Емінеску спирався на досвід німецької поезії,

*Cum, lebdă viața ei toată visează un cântec divin,
Nu cântecul undei murinde pe luciul mării senin...* [9, с. 70].

⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥||⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥
⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥||⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥

Поет створив римовану структуру гекзаметра. В даному випадку античний метр анакрузований, а клаузула каталектична, що відповідає пентаметру. Щодо цезури, то вона відповідає античному зразкові.

М. Емінеску використовував гекзаметр і в спо-

*Până vei fi fericit număra-vei amici o mulțime,
Cum se vor întuneca vremile – singur rămâi* [10, с. 179].

⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥||⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥
⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥||⊥ | ⊥⊥ | ⊥⊥ | ⊥

В даному творі, для того щоб отримати „правильну” форму пентаметра, поет вдавня до другорядного наголосу на першому складі слова „întuneca” (замість ⊥⊥⊥⊥ вжито ⊥⊥⊥⊥).

Відлуння античних форм відчутне в різнометричних структурах поета. Тут він поєднав

творі Гомера вона то чоловіча, то жіноча. Щодо слова „dăgâmat”, вважаємо, що поет дозволив собі поміняти природний наголос (замість ⊥⊥⊥ вживається ⊥⊥⊥), для того щоб верс звучав ритмічно.

Гекзаметром написана поема „Міфологічне”, яка, за Л. Галді, є „винятковим зразком різнометричності румунського гекзаметра” [8, с. 246]. На жаль, віршознавець не подав ритмічну схему вірша, тому ми пропонуємо свою:

Л. Куруч вважає, що М. Емінеску в своїх гекзаметрах вживає хорей лише в останній стопі рядка, в інших позиціях поет використовує замість дактиля спондеї і пропонує таку схему для першого рядка поеми „Міфологічне”:

в який замість довгого вживається наголошений склад, а замість короткого – ненаголошений, а спондеї здебільшого передані хореем.

Цікавим зразком гекзаметра є II частина вірша з ранньої творчості поета „До однієї артистки”. Наведемо уривок:

лученні з іншими античними розмірами. Так, у перекладі з Овідія, поет відтворив „елегійний дистих” – поєднання рядка гекзаметра з версом пентаметра. Пентаметр є каталектичним гекзаметром, в якому третя стопа дактиля усічена на два склади:

стопу адонія (один дактиль і один хорей) з іншими метрами. Наприклад, у вірші „Була б можливість” поет поєднав адоній з Я 2, причому частка рядків з ритмом Я 2 становить 21 %. Починається поезія „чистим” адонієм:

De-ar fi mijloace   100 10
Și-ar fi putință   100 10
Cum m-aș mai face   100 10
După dorință. [9, с. 649]   100 10

В інших творах М. Емінеску апробував подвоєний адоній у сполученні з Я 4. Таку будову,

V-ați dus ca anii, ducă-vă dorul,
Precum cu toamna frunzele trec;
Buza mi-e rece, suflul sec,
Viața mea curge uitând izvorul. [9, с. 40]

У вірші відсоток рядків, витриманих у річці Я 4, складає 20, але з решти 80 % тільки 46 % мають будову подвоєного адонія. 34 % рядків складаються з адонія і 2-стопового ямба. У творі „Філософія дівчинки” частка Я 4 більша – 39,3 %.

Numai o viață pe gând de moarte
Numai o frunte ce-a-ngălbenit,
Numai un atom fără de soarte
Nu e iubit. [9, с. 40]

Особливу увагу поета привертала сапфічна строфа, якою він переклав кілька од Горация та написав оригінальний вірш „Ода (античним метром)”.

Відомо, що М. Емінеску повністю переклав дві оди: „*Persicos odi, puer, apparatus*” (в перекладі Емінеску „До раба”), „*Ad Mercurium*” („До Меркурія”), обидві відтворені силабо-тонічним відповідником.

За даними М. Гаспарова, сапфічний вірш утворився в еолійській силабометриці. На основі довгого індоєвропейського вірша, 11-складовика, з'явився „сапфічний 11-складовик”: 101X100101X. При переході з грецької на латинську мову „всі довільні склади на початку і всередині вірша змінюються в довгі..., та посередині довгих 11-складових віршів з'являється обов'язкова цезура” [1, с. 58]. Щодо місця цезури, віршознавець пояснює, що, за існуючими тоді правилами, „якщо, перший піввірш мав висхідний ритм, від слабкого місця до сильного, то післяцезурний другий

Lux persan urâi, băiete, și nu voi
Cu fășii de tei ca să legi cununa-mi,
Nu căta-n zădar să descoperi unde-i
Ultima roză!
Simplul mirt cu flori să nu-l mai adaugi...
Nu te-ar prinde rău pe tine, paharnic,
Și nici mie rău nu-mi șade când beau la
Umbra de viță. [10, с. 404]

Тут бачимо, що більшість сапфічних 11-складовиків (1-й, 5-й, 6-й, 7-й рядки) не відповідають „ідеальній” структурі, позиція дактиля міняється з середини до кінця рядка. Поет дотримується заданої кількості стоп, у рядку залишаються 4 хорей і один дактиль. На нашу думку, за-

мають вірші „Другу Ф.І.” та „Філософія дівчинки”. Наведемо уривок із твору „Другу Ф.І.”:

10010 || 10010
 10010 || 1001
 10010 || 1001
 10010 || 01010

У віршах „З розбитої ліри”, „Немає зірочки”, „Блідий янгол” подвоєну форму адонія поет комбінує з хоріямбом, створюючи логаядичні структури. Пропонуємо уривок із поезії „Немає зірочки”:

10010 || 00010
 10010 || 1001
 10010 || 10010
 1001

піввірш повинен був починатися спадним, від сильного до слабкого, і навпаки” [1, с. 58]. Таким чином, у сапфічному вірші цезура має бути чоловічою. Сапфічний вірш використовували тільки строфічно, причому в сполученні з іншими розмірами. Отже, „сапфічна строфа” є логаядичною структурою, яка складається з трьох сапфічних 11-складовиків із чоловічою цезурою та короткого адонія [1, с. 60].

Створюючи сапфічні строфи румунською мовою, М. Емінеску намагався чітко дотримуватися „ідеальної” структури. Про це свідчить переклад оди „До Меркурія”, де перші три вірші складаються з чотирьох хорей, розділених стопою дактиля, а четвертий є адонієм (дактиль і хорей).

Там де центральна позиція дактиля не відповідає або й заважає природному висловлюванню, поет дозволяє собі міняти місце метра. Наведемо для прикладу переклад оди „До раба”:

10 | 10 | 10 | 100 | 10
 10 | 10 | 100 | 10 | 10
 10 | 10 | 100 | 10 | 10
           10010
 10 | 10 | 10 | 100 | 10
 10 | 10 | 10 | 100 | 10
 10 | 10 | 10 | 100 | 10
 10010

міна позиції дактиля не зменшує ритмічності твору. Геній поета полягає в тому, що він зміг пристосувати до вимог румунської версифікації складний античний розмір.

Сапфічною строфою написана оригінальна поезія М. Емінеску „Ода (античним метром)”.

Наведемо уривок:

*Nu credeam să-nvăț a muri vreodată;
Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi
Ochii mei nălțam visători la steaua
Singurătății [9, с. 696].*

10 | 10 | 100 | 10 | 10
10 | 10 | 100 | 10 | 10
10 | 10 | 100 | 10 | 10
10010

Як ми бачимо, поет дуже майстерно і скрупульозно відтворює „ідеальну” структуру сапфічної строфи. В перших трьох рядках він дотримується центрального місця розташування дактиля. Щодо четвертого адонічного рядка, який повинен складатися з одного дактиля і одного хорея, то Емінеску досягає цього завдяки граматичній будові слова, роблячи другорядний наголос на першому складі.

Окрім наслідування сапфічної строфи, поет намагався відтворити й інші античні розміри. Зберігся фрагмент перекладу оди Горация „Пам'ятник” (у Емінеску „Я звів собі пам'ятник”), який відтворює античну першу асклепіадову строфу.

За даними М. Гаспарова, перша асклепіадо-

*Mi-am zidit monument decât acel de fier
Mult mai trainic și nalt ca piramizi cerești;
Ploaia nu-l va mânca, nici acvilonul slab,
Nici al anilor șir, vremele cari fug [9, с. 471].*

10 | 1001 || 0001 | 01
10 | 1001 || 1001 | 01
10 | 1001 || 1001 | 01
10 | 1001 || 1001 | 01

Бачимо, що поет дозволив собі модернізувати античний розмір, замінивши спондей на хорея. Це пояснюється природою румунської мови, яка не допускає двох наголосів в одному слові. Кожен рядок закінчується ямбом. В другому піввірші першого рядка, замість наголосу на першому складі, який би утворив одиницю хоріямба, поет вживає ненаголошений склад, щоб не порушувати природний ритм висловлювання мови.

Надзвичайно цікавою була спроба румун-

*Și fuge soare capu-ostenit plecând
Pletosul tânăr ziua cu tine-acum
Pământul doarme – vezi o fată
Pleacă-se lin și pe malul mării... [10, с. 135]*

01010 || 100 101
01010 || 100 101
01010 || 1010
1001 || 001010

М. Емінеску відтворив алкеїв стих у 1-му, 2-му та 3-му рядках, замінивши за німецьким зразком і підкоряючись вимогам румунської мови, спондей на ямб, а останній, довільний склад – на наголошений (перші два рядки) або ненаголошений (третій рядок). Останній віршорядок повністю відповідає схемі.

На основі античних розмірів М. Емінеску

*În van căta-veți ramuri de laur azi,
În van căta-veți mândre simțiri în piept.
Toate trecură:
Viermele vremilor roade-n noi [9, с. 525].*

01010 || 100101
01010 || 100101
10010
100100101

Античний алкеїв 11-складовик відповідає схемі X1010 100 10X, де X означає „довільний” склад, який може бути або наголошеним, або

ва строфа складається з чотирьох малих асклепіадових віршів. А малий асклепіадів вірш утворився на основі короткого загальноєвропейського 8-складовика, шляхом зрушення і продовження із середини. Так одержано структуру XX1001 || 10010X. У латинській поезії „довільні” склади стали довгими, і вірш мав таку метричну схему: 111001 || 100101. [1, с. 56-60]. Отже малий асклепіадів вірш мав логаядичну структуру і складався з одного спондея, двох одиниць хоріямба, розділених цезурою і закінчувався або пірихієм, або ямбом.

М. Емінеску у своєму перекладі намагався дотримуватися „точної” структури строфи. Наведемо приклад:

ського генія пристосувати до румунського віршування алкеєву строфу в тексті „І втікає сонце”.

Згідно з М. Гаспаровим, „Алкеєва строфа – 2 алкеєвих 11-складовики з жіночою цезурою [11010 100 10X – наша вставка. – К.П.], потім алкеїв 9-складовик (1101101X), потім алкеїв 10-складовик (100100101X)” [1, с. 60].

Емінеску створив модернізовану „алкеєву строфу”. Наведемо приклад:

спробував створити свою оригінальну строфу. Логаядична структура вірша „Даремно дивити-метесь”, за твердженнями Л. Галді, складається з двох алкеєвих віршорядків, одного адонія та одного гликоней [8, с. 246]. На жаль, віршознавець, не подав ритмічну схему, тому ми спробуємо самі визначити розмір віршорядків:

ненаголошеним. М. Емінеску відтворив алкеїв 11-складовик, замінивши довільний склад на початку віршорядка ненаголошеним складом, а в кінці –

наголошеним. Третій рядок – адонічний. Четвертий рядок, за Л. Галді, має бути гліконеєм. За М. Гаспаровим, гліконеєм утворився на основі короткого загальноєвропейського 8-складовика і має таку будову: XX $\bar{1}$ 00 $\bar{1}$ 0X. Четвертий рядок твору М. Емінеску має 9 складів. Якщо відкинути перший наголошений склад, віршорядок набрав би будови гліконея. Тому вважатимемо, що четвертий рядок є анакрузованим гліконеєм. Причому така будова версів простежується до кінця твору.

Здійснений аналіз віршоформ М. Емінеску підтверджує думку Ж. Келинеску: „Емінеску був найосвіченішим серед румунських поетів, з винятковою можливістю використання всіх культурних чинників”.

Література

1. Гаспаров М. Очерк истории русского стиха / М. Гаспаров. – М. : Наука, 1984. – 314 с.
2. Куруч Л. Молдавское стихосложение: (история, теория, типология) / Л. Куруч. – Кишинев: Штиинца, 1985. – 235 с.
3. Berca O. Limbaj poetic și versificație în secolul al XIX-lea (1870–1900). Versificația / O. Berca, E. Berca. – Timișoara : Tipografia Universității din Timișoara, 1978. – 185 p.
4. Bogdan A. Die Metrik Eminescus/ A. Bogdan. – Leipzig : Druk Von August Prils, 1904.
5. Calotă I. Eminescu – analizat prozodic și comentat / I. Calotă. – Craiova : Aius, 1999. – 219 p.
6. Caracostea D. Arta cuvântului la Eminescu / D. Caracostea. – București : Monitorul oficial, 1938. – 418 p.
7. Curuci L. Poetica lui Eminescu / L. Curuci. – Chișinău : Paragon, 1996. – 299 p.
8. Galdi L. Mihai Eminescu / L. Galdi // Introducere în istoria versului românesc. – București : Minerva, 1971. – P. 210–249.
9. Eminescu M. Versuri lirice / M. Eminescu. – București : Editura Muzeului Literaturii Române, 2000. – 750 p.
10. Eminescu M. Opere. Vol. IV / M. Eminescu. – București : Vestala, Alutus-D, 1994. – 523 p.
11. Ibrăileanu G. Eminescu – Note asupra versului / G. Ibrăileanu // Pagini alese. Vol. II. – București : ESPLA, 1957. – P. 234–280.
12. Philippide A. Despre arta poetică a lui Eminescu. / A. Philippide. // Scriitorul și arta lui. – București: EPL, 1968. – P. 193–202.
13. Tohăneanu G. Eminesciense / G. Tohăneanu. – Timișoara : Facla, 1989. – 315 p.
14. Voica A. Versificație eminesciană / A. Voica. – Iași : Junimea, 1997. – 316 p.
15. Voica A. Reverii sub tei / A. Voica. – București: Floare albastră, 2006. – 238 p.

The usage of various rhyme forms in poetic works of M. Eminescu is covered, in particular is one of the most interesting segments of his rhythmic as the antique forms imitation – hexameter, which was reproduced by M. Eminescu with syllabo-tonic verses, logaed, asclepiad, sapphic and alcaic stanza.

Key-words: M. Eminescu, hexameter, pentameter, adonic, logaed, first asclepiad stanzas, alcaic stanza, sapphic stanza.

Освещается использование в поэтическом творчестве М. Еминеску разнообразных стихотворных форм, в частности такого интересного сегмента его ритмики, как имитация антических форм – гекзаметра, который М. Еминеску передал силлабо-тоническими стихами, логэдов, асклепиадовой, алкеевой и сапфической строф.

Ключевые слова: Михай Еминеску, гекзаметр, пентаметр, адоний, логэд, первая асклепиадова строфа, алкеева строфа, сапфическая строфа.